

Kitap ve Bilimsel Toplantı Değerlendirmeleri

Din Sosyolojisi Anabilim Dalı XIII. Koordinasyon Toplantısı ve Din’de Güncelleme Olgusunun (Konusunun) Sosyolojik İmkânı: Problemler ve Çözümler Üzerine Değerlendirme Sempozyumu

(28-30 Eylül 2018 İzmir/Çeşme)

Ahmet Selim Demiryürek*

Giriş

Din Sosyolojisi Anabilim Dalı XIII. Koordinasyon Toplantısı ve Din’de Güncelleme Olgusunun (Konusunun) Sosyolojik İmkânı: Problemler ve Çözümler Üzerine Değerlendirme Sempozyumu, 28-30 EYLÜL 2018’de Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi organizatörlüğüyle İzmir /Çeşme Club Famillia Otel’de yapıldı. İki gün süren sempozyuma Türkiye’deki çeşitli üniversitelerin İlahiyat ve İslami İlimler Fakültelerinde Din Sosyolojisi Anabilim Dalı’nda görev yapan yaklaşık 40 akademisyen ile Din Sosyolojisi alanında lisansüstü eğitim gören bazı öğrenciler katıldı. Din’de Güncelleme konu başlığı altında tek oturum olarak yapılandırılan sempozyumda toplam 4 tebliğ sunuldu. Sempozyum, 28 Eylül Cuma akşamı açılış konuşmalarıyla başladı. 29 Eylül Cumartesi günü ise toplantının ana oturumu ve sonrasında değerlendirme ve müzakere oturumu gerçekleştirildi.

Açılış Konuşmaları

Sempozyum, din sosyolojisinin duayen hocalarından Prof. Dr. M. Rami Ayas’ın açılış konuşması ile başladı. Ayas, Türkiye’de din sosyolojisine dair ilk çalışmaların bir emekleme süreci geçirdiğini günümüzde ise mahut disiplinin Türkiye ve dünya üniversitelerinde önemli bir yere sahip olduğunu belirtti. Bu bağlamda sosyolojinin günümüzde hala gelişmekte olan bir bilim dalı olduğunun altını çizdi ve toplumbilimci olma yolunda Türkiye’de lisansüstü çalışmalar yapan gençlerin özellikle kuramsal sosyolojiye eğilmeleri gerektiğini vurguladı. Ayrıca Ayas, Türkiye’de din sosyolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesi ve kurumsallaşması yolunda dernekleşmenin ve tercümenin önemine dikkat çekerek sosyoloji

* Arş. Gör. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (a.selim66@hotmail.com)

mezunlarının kurduğu sosyoloji derneği örneğinde bir din sosyolojisi derneğinin kurulması önerisinde bulundu.

Ayas'ın konuşmasından sonra sempozyum düzenleme kurulu adına programın sunusunu yapan Dr. Öğr. Üyesi Bekir Emiroğlu, sempozyumun konu başlığının belirlenmesinde ve sempozyumun içeriğinin oluşturulmasında destek ve yardımlarını gördüklerini ifade ettiği Kayseri Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Celalettin Çelik'e teşekkür etti ve ikinci açılış konuşmasını yapmak üzere onu kürsüye davet etti.

Çelik, sempozyumun hazırlanmasında emeği geçenlere ve özellikle maddi unsurların hazırlanması adına katkıda bulunan kurum ve kuruluşlara teşekkürlerini sunduktan sonra Türkiye'deki din sosyologlarının istikrarlı bir şekilde XIII. kez toplanmasının ehemmiyetine işaret etti. Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Erdoğan'ın bir konuşması vesilesi ile tartışma alanına soktuğu "Din'de güncelleme" konusunun aslında Türkiye'deki ilahiyat fakültelerinde öteden beri tartışılan bir konu olduğunu belirtti. Bu anlamda sempozyum konusunu belirlemede siyasi gündemin temel saiklerinin doğrudan bir çıkış noktası olmadığını altını çizdi. Konu başlığının son şeklinin belirlenmesinde sempozyum düzenleme kurulu başkanı Prof. Dr. Adil Çiftçi ile birlikte yaptıkları istişarelerde "Din'de Güncelleme" ile "İslam'da Güncelleme" tabirleri arasında tereddüt ettiklerini ve kendisinin önerisiyle sosyolojik çağrışımları daha yüksek bir kavram olarak "Din'de Güncelleme" tabirini tercih ettiklerini belirtti.

Din'de Güncelleme Oturumu

Din'de Güncelleme konu başlığı altında Cumartesi sabahı başlayan oturumun başkanlığını Prof. Dr. Celalettin Çelik yaptı. Çelik, oturuma başlamadan önce din ve değişim konusuna değindi. Bununla ilgili olarak Çelik, din ve değişim konusunun din sosyolojisinin en çetrefilli konuları arasında yer aldığını dolayısıyla konuya dair tartışma ve ihtilaf noktalarını bir eksene getirmenin oldukça zor olduğunu belirtti. İlahiyat fakültesi derslerinde yoğun olarak tartışılan konunun kritik gerilimlerden geçtiğini vurgulayan Çelik, konuya dair itiraz noktalarının "Din'de değişim olur mu?" gibi geleneksel çıkışlarla pekiştiğini dile getirdi ve sempozyum düzenleme kurulu adına Prof. Dr. Adil Çiftçi'ye teşekkür etti.

Oturumun ilk tebliğini Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Adil Çiftçi, "Din'de Güncelleme" başlığı altında sundu. Tebliğinin başında Kur'an'ın tarihselliği tartışmasına değinen Çiftçi, Türkiye'de tarihsellik konusunun yanlış anlaşıldığı kanaatinde olduğunu söyleyerek Kur'an'ın tarihselliğinin onun evrenselliğiyle zıtlaştırılmadan anlaşılması gerektiğini böyle bir zıtlaştırmanın da zaten mümkün olmadığını dile getirdi. Bu bağlamda Kur'an'ın tarihselliğinin onun evrenselliğinin tek yolu olduğunu vurguladı.

Çiftçi, din'in güncellemesinin Allah indindeki din'in Âdem peygamber vasıtasıyla tarihe girişi ile başladığını en son da Hz. Peygamber eliyle din'in güncellemesinin yaşandığını, Hz. Peygamber hayattan ayrıldıktan sonra ise güncellenmenin gelenek vasıtasıyla devam ettiğini söyledi. Geleneğin zaten fıkıh, kelam, tefsir, hadis ve tasavvuf gibi alanlarda yeniden güncellemelerle oluştuğunu söyleyen Çiftçi, tarihi süreklilik içinde Hz. Peygamberin vefatından sonra gelenlerin Kur'ân'ı ve sahih sünneti anlayarak yorumlayarak ve uygulayarak zamanlarının sorunlarına cevap bulmaya çalıştıklarını ifade etti

Çiftçi, ayrıca sekülerleşme projesi olarak tabir ettiği modern zamanlarda içtihat kapısının kapandığı şeklinde oluşturulan söylemlerin dinin güncellenmesine ket vurduğunu ve modern zamanlarda din'in güncellenmesinin hiç olmadığı kadar gerekli olduğunu modern hayattan verdiği örneklerle açıkladı.

Aynı zamanda sempozyum düzenleme kurulu adına konuşan Çiftçi, sempozyum başlığındaki "olgu" kavramını yadsınamaz, varlığı bir başkasının var ya da yok demesine bağlı bulunmayan "tarihsel gerçeklik" anlamında kullandıklarını belirtti. Tarihsel kavramıyla kastedilenin hem mazi hem de günümüz olduğunu dile getiren Çiftçi, buradan hareketle "güncelleme"nin yeni bir olgusal gerçeklik değil, bilakis geçmişten gelip günümüzde de devam eden fakat görünümleri farklılaşan bir olgu olduğunu ifade etti.

Oturumun ikinci tebliğini Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Mustafa Macit, "Her şeyin Güncellenmek Zorunda Olduğu Bir Zamanda 'Din'de Güncelleme': Bir Söylem Analizi Denemesi" başlığıyla sundu. Müslümanların uzun süredir katılmak değil katlanmak zorunda olduğu modern zamanlarda yaşadığını belirten Macit, bu dönemde ortaya çıkan temel problemi, geleneksel dini paradigma ile modernite çatışmasına dayalı iki kültür sorunu kavramlaştırması etrafında analiz etti. Geleneksel dini paradigma ile katılmak değil katlanılmakta olan modernite arasında cereyan eden iki kültür çatışmasının, Müslümanları "ya o, ya bu" olmak yani Müslüman kalmak ile modern olmak ikilemine dayalı bir karşıtlık içerisine sıkıştırdığını dile getiren Macit, iki kültür sorununu aşma adına girişimlerin tecdit, reform ve yakın zamanda din'de güncelleme tartışmaları üzerinden yansıdığını dile getirdi. Tebliğin devamında din ile yaşanan zaman arasındaki çelişkiyi aşma girişimlerinin öne çıkanlarını arka planlarıyla birlikte söylem analizine tabi tuttu. Kimi dini profillerin kitle iletişim araçlarına yansıdığı biçimiyle son güncelleme tartışmasına meşru gerekçe oluşturmasının, söz konusu çelişkiyi gidermek yerine daha da katmerleştirdiğini dile getirdi. Bu bağlamda iki kültür sorunu ve buna dayalı Müslüman birey ve modern toplum arasındaki bilişsel çelişkiyi gidermede

öne çıkan tecdit, reform ve güncelleme söylemlerinin kavram çerçevesinin aşınma sürecini zengin bir dil ile tahlil etti. Macit, son tahlilde iki kültür sorununun klasik mantık önermelerinin kavradığı bir gerçeklikte “ya o ya bu” yani ya Müslüman kalmak ya modern olmak sorunu olarak başladığını bugün ise sorunun “ne o ne bu” yani ne modern ne Müslüman ama aynı zamanda “hem o hem bu” yani hem Müslüman hem modern zeminine taşındığı dengesiz bir paradoksa işaret etti.

Oturumun üçüncü bildirisini “Din ve Değişim Sorunu” konu başlığı altında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden Prof. Dr. Mehmet Akgül sundu. Akgül, din ve toplum ilişkilerinde değişimin üstten ve zoraki olmasından çok doğal süreçler geçirerek kendiliğinden olması gerektiğini dile getirdi. Türk toplumunun din ve değişim açısından yakın tarihte geçirdiği modernleşme aşamalarını değişim talepleri ve değişime direnme süreçleri açısından irdeleyen Akgül, İslam düşüncesinin değişimi ve gelişiminin bir bilgi, tefekkür ve sanat işi olması gerektiğini ve asla sadece siyasi boyutuyla değerlendirilmemesi gerektiğini söyledi. Buradan hareketle toplumların bilgi artışına ve nakline tahsis ettiği kaynakların eski bilgiyi ancak ayakta tutabilecek seviyede ise burada değişimden bahsedilemeyeceğinin altını çizen Akgül, Türk toplumunda din ve değişim ilişkileri açısından ortaya çıkan problem alanlarının değişim taleplerinin henüz istenilen seviyeye gelmemesi ile ilişkilendirdi.

Oturumun son bildirisini ise Prof. Dr. Kemalettin Taş, “Din’de Güncelleme Olgusunun Mahiyeti: İslam’ın Güncellenmesinden Ne Anlamalıyız?” başlığı altında sundu. Taş, tebliğinin giriş kısmında öncelikle reform, tecdit ve güncelleme kavramlarıyla ilgili nüans farklarını değerlendirdi. Buna göre reform kavramının diğerlerinden farklı olarak dinin aslının da müdahaleyle çağa uydurulması anlamına geldiğini belirtti. Daha sonra Din’de Güncelleme konusunu daha çok gündeme getiren ve tartışanların fıkıh başta olmak üzere tefsir, hadis ve kelim alanındaki hocalar olduğuna dikkat çekerek konuyu esas itibarıyla din sosyologlarının tartışması gerektiğini söyledi. Ayrıca İslam’ın güncellenmesinde ana meselenin bir zihniyet ve mantalite güncellemesi olduğunu belirten Taş, İslam dünyasındaki konjonktürel dindarlık, muhafazakar burjuva dindarlığı, dini grup dindarlığı gibi dindarlık olgularının fıkıh güncellemelerden önce güncellenmesi gerektiğini belirtti.

Kemalettin Taş’ın bildirisinden sonra program, katılımcıların tebliğ sahiplerine sordukları sorular ve yaptıkları değerlendirmelerle devam etti. Toplantı öğleden sonra ise Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur ve Prof. Dr. Rami Ayas’ın kapanış konuşmalarıyla sona erdi.

Değerlendirme ve Kapanış Oturumu

Prof. Dr. Hüsnü Ezber Bodur, kapanış konuşmasında sempozyumu kendi tecrübelerinden örnekler vererek esprili bir dille değerlendirdi. Sempozyum

tebliğlerinin satır aralarında; dinin kurucu metinleri, nebevî paradigma, sosyo-kültürel dini çevre ve bireysel tefekkür gibi anahtar kavramların geçtiğini dile getiren Bodur, bu kavramlar ve Hz. Peygamberin örnekliliği üzerinden sistematik bir metot ortaya koymanın din'de güncelleme tartışmasında önemli olduğunu dile getirdi.

Prof. Dr. Rami Ayas ise kapanış konuşmasında öncelikle Müslümanlık anlayışlarını değerlendirmede “geleneksel Müslümanlık” yerine “göreneksel Müslümanlık” kavramının kullanılmasını önerdi. Bu doğrultuda Kur’ân’da bir gerçeklik olgusu olarak atalardan ne gördüyse ona uyan görenek Müslümanlığının eleştirildiğini, bugünkü Müslüman dünyasının ana sorununun da gelenek Müslümanlığından daha çok görenek Müslümanlığı olduğunu belirtti. Ayrıca güncelleme konusunda yaşadığımız sorunların tarihsel kültürümüzü doğru anlamamaktan kaynaklandığını söyleyen Ayas, tarihsel kültürü doğru anladığımız takdirde bugün işimize yarayan noktaları alıp işimize yaramayan noktaları geride bırakacağımızı belirtti. Ayrıca din sosyolojisi alanında önemli bir bilimsel toplantının gerçekleştiğini söyleyen Ayas, din sosyolojisi derneği kurulması ve tercüme faaliyetlerinin artarak devam etmesi çağrısını üzerine basarak yineledi.

Prof. Dr. Rami Ayas’ın konuşmasından sonra toplantı bir sonraki koordinasyon toplantısının nerede nasıl yapılacağı konusundaki müzakerelerle sona erdi.

Sonuç olarak din'de güncelleme olgusunun (konusunun) sosyolojik imkânı sempozyumu, konuya dair birçok tarihi ve güncel problem ve çözüm önerilerini ortaya çıkardı. Ortaya çıkan problemler ve çözüm önerileri ise her birinin ayrı ayrı bilimsel toplantılara konu teşkil edecek derecede geniş bir mahiyete sahip olduğunu gösterdi. Bu yönden sempozyumun hem içerik hem de organizasyon yönünden başarılı geçtiğini söylemek mümkündür.